

Gyenyikin bandái, az áttörést lehetetlenné tették. A kötet záró fejezete a moszkvai eszer lázadás idején lejártszódt bravúrt, a főposta visszafoglalását mondja el. Az akciót Kun Béla és Szamuely Tibor vezették. A magyar internacionalisták néhány kiemelkedő vezetőjének, parancsnokának vázlatos arcképét is közli végül a könyv.

Györkei Jenő „képes visszaemlékezés”-nek nevezzi munkáját a kötet alcímében. A *Magyarok az Amur partján* élt is a vizuális dokumentálás lehetőségével. Képanyaga gazdag, változatos, számos eddig ismeretlen vagy alig ismert egykorú fénykép és rajz mellett sok frissen készült felvételt közöl. Az ötven évvel ezelőtti ábrázó

lások különösen nagy forrásértékűek, ma már ritkaságnak számítanak. Dicséretes, hogy a szerző nem tekintette mellékesnek a mellékletanyagot, és a lehetőségekhez mérten újszerűségre, eredetiségre törekedett e tekintetben is, megvalósítva a korszerű szemléletesség célkitűzését. (*Zrínyi Katonai Kiadó 1967.*)

SZABÓ FERENC

GARASIN RUDOLF: VÖRÖSSAPKÁS LOVASOK

Visszaemlékezéseiben Garasin Rudolf a kijevi internacionalista hadosztály kötelékébe tartozó önálló, magyar huszársapkájukról vörössapkásoknak nevezett lovasezred életének eseményeit örökíti meg, „politikai és harci tevékenység”-nek állít emléket. Mielőtt azonban tulajdonképpeni tárgyára térne, az emlékirás hagyományait követve, saját curriculum vitae-jéről ad számot 1915-ben történt behívásától, illetőleg fogásba esésétől kezdve. A hadifogság, a táborok nyomorának és megpróbáltatásainak leírása után az 1917 februári és a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak a hadifoglyokra gyakorolt hatásáról szól, majd az internacionalista alakulatok megalakulását, s a tárgyául szolgáló egység megszervezésével kapcsolatos emlékeit adja elő.

A továbbiakban hű krónikásként, úgyszólván minden mozzanatra kiterjedő részletességgel, szeretett vörössapkásairól beszél. Ruházatuktól, felszerelésüktől kezdte, ismerteti beosztásukat, szolgálatukat, kiképzésüket, hadmozdulataikat, ellenforradalmi alakulatokkal, bandákkal, rablókkal, útonállókkal, politikai és közönséges bűnözőkkel vívott harcaikat, eredményei-

ket és veszteségeiket. Különösen is részletes leírást nyernek a kötetben az egységnek a Dnyeper és a Bug vidékén Cserkaszi, Vinnyica, Zsmerinka, Proszkurov és más helységek térségeiben végzett hadmozdulatai és harcai. Ugyanígy leírja az egység 1919 őszén történt visszavonulását, majd az ezt követő diadalmas hadjáratot, amelynek során az ezred legendás hírnévre tett szert. Az ezred híre a szerző szerint annyira féltelmetes volt, hogy megessett, hogy az ellenség pusztán a vörössapkások láttára feladta a harcot, és visszavonult. A harcok leírása után, melyet egykorú fényképfelvételek és vázlatos térképek tesznek szemléletessé, a szerző az ezred leszereléséről tudósít, majd rövidre fogva vázolja saját és társai további sorsának alakulását.

Ahogy az már a fentiek alapján is világos lehet, Garasin Rudolf műve első sorban hadtörténelmi érdekű munka, és mint ilyen mind a szovjet, mind pedig a magyar hadtörténelemnek egyformán értékes forrása. Jelentősen növeli értékét, hogy az ezred életének részletes leírása mellett néhány vonással hiteles jellemzéseket — miniatűr portrékat — nyújt az egy-

ség kisebb-nagyobb vezetőiről, jellegzetes alakjairól. Így különösen is figyelemre méltóak azok az arcképvázlatok, amiket Horváth Istvánról, az ezred parancsnokáról, helyetteséről, Papp Józsefőről és Gyuricza Mátyásról, az egyik parancsnokról ad.

A szerző, mint ahogy az kitűnik, ahol módja volt hozzá, feldolgozásokkal ellenőrizte emlékezetét, és úgy tetszik: műve megírásához egykorú, vagy legalábbis közel egykorú feljegyzéseket is használt. Nagyon szerencsés lett volna, ha alkalmas helyen ezekre is utal. Így jelentősen elősegíthette volna műveinek történelmi forrásként való felhasználását, ami már csak azért is fontos lett volna, hogy a munkában szereplő meglehetősen sok számadattal szemben szükségszerűen felmerülő kétylét eloszlassa.

Ígazságtalanok lennének azonban a szerzővel szemben, ha művével csupán mint történelmi forrással foglalkoznánk, és nem mutatnánk rá írói erényeire. Munkája olvasmányos írás. Emlékezéseiből nem hiányoznak az érdekes történetek, divatos kifejezéssel élve, a jó sztorik. A könyvet különben teljes egészében áthatja a jóízű humor,

de számot ad a szerző a harc kíméletlen kegyetlenségéről is, és megírja például azt az esetet is, amikor az elfogott internacionalista harcos szemét kiszűrve, kettévágott nyelvvel, vörös sapkáját kovacsoltvas szeggel szívébe szűrve, kezét-lábát átszegezve, valósággal keresztrefeszítve találták.

Előadásából egyértelműen tűnik ki az internacionalista harcosok embersége és mély hazaszeretete. „Munkánk közben soha, egy pillanatra sem feledtük — írja —, hogy odahaza Tanácsköztársaság van.” „... mindannyiunkban ugyanaz a tűz égett: minél hamarabb ki a frontra a többiekhez, aztán pedig hazafelé!”

Garasin Rudolf könyve — miként azt bevezetője szerint maga is szeretné — a kérdéssel foglalkozó történészek sokat forgatott olvasmánya lesz, de az ifjúság szívéhez is meg fogja találni az utat. (Kossuth Könyvkiadó 1967.)

KÁVÁSSY SÁNDOR

ARCKÉPEK A MAGYAR SZOCIALISTA IRODALOMBÓL

Szerkesztette: Illés László

„Ha egy osztály a maga sajátos életérzését nem képes társadalmilag, azaz művészeileg kifejezni, akkor erőltet ahhoz, hogy az emberiség nevében lépjen föl a történelem dobogójára.”

(JÓZSEF ATTILA)

Tessék elképzelni, minő tragédia lehetett az Balassi nagy költő-utódja, a poeta doctus Rimay János számára — s milyen tragikus kár örökkön az irodalomtörténetnek —, hogy egy alighanem saját kézzel összeírt teljes versgyűjteménye a Tiszába esett és megsemmisült! A hadas idöket érlelő XVII. század óta is sok nagy szövegünk ment veszendőbe, de ki gondolná, hogy az irodalmi élet és termelés magas fokú technicizálódásának modern idöszaka, az elmúlt ötven év ugyancsak számos hasonló példát kínál. A magyar szocialista írók műveinek sorsáról van szó. Nagy részük hivatásos forradalmár volt, a szülőföldről menekülni kényszerült, fizikai létében is fenyegetett bujdosó; a nemzetközi kommunista mozgalom katonái voltak, akiknek nem adatott meg az irodalmi életforma békés biztonsága — műveinek így jutott osztályrészül a szétszóródás, olykor a teljes megsemmisülés. Fábry Zoltán pl. két internálást követően, „a következő, talán a végleges elhurcolás valószínűségének tudatában, »Palackposta« címszó alatt próbálta üzenő értelmét testamentumként átmenteni. A »hagyatéki letét« egy ügyvédi iroda valódi végrendeletei között várta feltámadását”. A feltámadásnak — szerencsére és nem is soká — az íróval együtt tanúi lehettünk, Hidas Antal regényciklusa első kötetének kézírata azonban kétségtelenül elveszett, oroszról kellett visszafordítani, harminc év elteltével. Balázs Béla és Kahána Mózes németül és román-moldovánul írt művei is visszafordítással kerülhettek csak az anyanyelv életétő áramába. Illés Béla egyik drámájának szövegét meg éppen a minap „fedezték fel”, de végleges magyar címe sincs még! A sajtó úgy emlegette: *Revolvert vegyenek!*, e kötet Illésről szóló tanulmányában viszont *Az eladó revolver* címmel szerepel.

E találmra kiragadott példák jól jelezhetik, hogy a magyar szocialista irodalom kutatóinak szinte a régibb irodalmi korszakokra jellemző, alapvető filológiai nehézségekkel kellett megküzdeniük munkájuk kezdetekor. Nemhogy a támpontokat kínáló értékelések vagy összefoglalások, de jöszerevel a pusztá szövegek sem állottak rendelkezésükre. S a szövegek után nemcsak a forradalmak és világháborúk megtépázta írói hagyatékokban, levéltárakban és rendőrségi iratokban kellett kutatni, de az emigrációs könyvkiadói termékek, a magyar vagy idegen nyelvű folyóiratok, napilapok, alkalmi kiadványok Moszkvától New Yorkig szétszórta rengetegében is. Örvedetes, hogy a kutatásnak mind anyaggyűjtő, mind szintetizáló fázisába legtöbb irodalomtörténészünk kötelességének tartotta az aktív bekapcsolódást, s így a XX. századi magyar irodalom történetének legfontosabb irányzata ma már egyre mélyebb és sokoldalúbb megvilágításban áll előttünk. Diószegi András, József Farkas, Kí-